

Cronica Literară

— Traducerile —

Toate popoarele culte traduc mult pentru a se pune la îndămina celor neștiutori de limbi străine bogăția sufletească a celorlalte popoare. Nevoia traducerilor, firește, a fost simțită la noi de demult; istoria literaturii romine începe cu traduceri și istoria literaturii propriu zise începe tot cu traduceri: Acel care s'a numit „părintele literaturii romine“, Eliade Rădulescu, își făcuse din traduceri unul din punctele programului său de redeșteptare națională. La noi, unde literatura artistică și mai ales cea științifică—în înțelesul cel mai larg al acestui din urmă cuvânt—sînt încă atît de sărace, nevoia traducerilor este și mai imperioasă. Și, din acest punct de vedere, entuziasmul cam juvenil al bătrînilor juriști și diletanți în literatură, manifestat cu prilejul congresului „proprietății literare“, ni se pare cam intempestiv. Noi sîntem atît de nevoeși, încît nu tocmai noi ar fi trebuit să fim cei mai entuziasmați de *egalizarea* noastră, din acest punct de vedere, cu popoarele culte din apus. (Și ar fi poate de vorbit aici și de marele *folos* ce l'am avea dacă, prin traduceri, am fi și noi ceteși de străini... Poate că ar trebui să mai dăm noi ceva ca să ne „fure“ străinii!)

Dacă pentru pătura numită cultă, care știe cel puțin franțuzește, traducerile nu sînt așa de necesare, apoi există o pălură, din ce în ce mai numeroasă, foarte interesantă și foarte doritoare de a se lumina, pătura „intelectualilor satelor“, pentru care traducerile, și mai ales acele ale operilor științifice de toate felurile, sînt absolut necesare.

Dar traducerile, și mai ales ale operelor artistice, au o altă mare însemnătate: ele ajută la îmbogățirea și înlădiarea limbii, la formarea *limbii literare* *). Textul, pe care ai să-l traduci, te silește să te frămînți, să-ți dai bine samă de toate resursele limbii materne, să devii conștient de valoarea cuvintelor,—te silește să descoperi și să utilizezi felurile izvoare ale limbii, să *literarizezi* tot felul de cuvinte: un Shakespeare prin *bogăția* vocabularului, un Maupassant prin fineța și preciziunea *nuanței*,

*) Vezi *Pompiliu Eliade: De L'Influence française sur l'Esprit Public en Roumanie*,—despre Vornicul Beldiman.

etc. te vor sili, pentru a găsi echivalentul, *să-ți deșcoveri* ție—și deci și altora—limba maternă și să ți-o însușești mai bine și mai conștient.

Dacă traducerea unei opere științifice este un lucru relativ ușor, căci ai a face cu idei, și cu idei precise, nu este tot așa cu operele artistice. „A traduce” o operă artistică este a ți-o imagina mai întâiu, este a o re-simți, a o re-trăi, pentru a o crea a doua oară. Orice „traducere” are trei termeni: cuvântul străin îți evocă *mai întâiu* o stare sufletească, iar aceasta, *apoi*, se exteriorizează printr'un cuvânt din limba maternă. Când e vorba de o operă științifică, lucrul e ușor, căci cuvintele corespund la *idei* precise; o operă literară însă e o sumă de imagini și de sentimente, care, prin natura lor, sînt mai nebuloase și aici cuvântul e mai greu de găsit; pentru a-l găsi se cer, chiar la traducător, însușiri artistice: cunoașterea perfectă a celor două limbi nu este de ajuns. *La ideal*, traducătorul ar trebui să fie tot atît de artist ca și autorul original și încă un artist congenial autorului original. Gîndiți-vă numai la *dialog*. Convorbirea nu poate fi tradusă *ad litteram*. Textul străin îți dă numai conținutul; forma, tonul vorbirii rămîne pe sama traducătorului. Dacă vorbește, de pildă, o mahalagioaică, tu, traducător român, trebuie să ai un talent de felul lui Caragiale, ca să poți auzi și reda tonul de „mahala”, care e *altul*, care se exprimă *altfel*, cu *alte* inconsecvențe gramaticale și pretenții ridicole de stil, la noi decît aiurea... Gîndiți-vă la expresia franțuzească: „*Tiens!*”, prin cîte echivalente se poate da în romînește, echivalente care atîrnă de situație, de starea sufletească, de gradul de cultură al celui care vorbește etc. etc... Acelaș lucru și despre o descripție de natură și despre caracterizarea unui personagiu etc.: trebuie să *vezi* și să *simți* mai întâiu, pentru a traduce, adică pentru a reda pasajele din autorul străin.

Dar cînd e vorba de traduceri de bucăți în versuri, greutatea devin și mai mari. Unii traduc versurile străine în proză romînească. Aceasta traducere, chiar dacă ar îndeplini condițiile cerute mai sus, încă e o adevărată trădare, căci dacă nimicești versul—ritmul, rima și măsura—ai mutilat bucată, ai rîpit jumătate din „poezie”, dacă nu mai mult, ai făcut *altă* bucată, căci *versul* e strîns legat cu sentimentalitatea, este, și el, *exprimarea* sentimentalității poetice. Odată cu versul, moare și o bună parte din poezie

Cei cari traduc versurile în versuri, dau peste altă greutate: Siliți de greutatea versificației, ei sînt nevoiți să *schimbe* expresiile, imagini ori chiar versuri întregi, sînt nevoiți să mutilizeze mai tare bucată tradusă, să li se aplice mai mult denumirea de *traduttore traditore*...

O poezie în versuri se poate, în adevăr, zice că e netraductibilă, afară decît numai dacă ai imagina că traducătorul e un poet tot atît de mare cași poetul original și congenial acestuia, așa încît, inspirîndu-se de toată poezia originalului, s'o redea *apoi*, *el*, în versuri de o putere

și frumuseță egală. Atunci traducerea ar putea *suggera* în cetitor aceiași „poezie“ ca și originalul.

Dovada celor de mai sus se poate face cetind traduceri românești în versuri. Care nu este o desfigurare? Care nu face să ne apară mai mici poezii cetiți în original?

Și cine poate spune, dacă nu știe englezește și rusește, că *cunoaște* poezia lui Byron ori a lui Lermontoff?—pe cînd pe Dickens ori pe Tolstoi îi poate cunoaște oricine din traduceri.

Și, dacă am compara știința, literatura în proză și literatura în versuri, luînd de pildă pe Darwin, pe Dickens și pe Byron, vom găsi—dacă nu știm englezește—că pe Darwin îl putem cunoaște perfect din traduceri, pe Dickens aproximativ, pe Byron aproape de loc...

Nu urmează de aici să nu mai traducem literatură. Dimpotrivă, nevoia fiind mare, orice traducere e binevenită, cu condiție ca *cel care traduce să aibă măcar oarecare talent artistic...*

Această condiție, pe care, în genere, n'o îndeplinesc traducătorii de nuvele și romane, care cred că cunoașterea limbii materne și străine ajunge—unii se dispensează și de asta!—este îndeplinită, de fapt, aproape de toți traducătorii de poezii în versuri. Aci, lucrul fiind mai greu, căci e necesară cunoașterea tehnicii, adică versificarea, nu se amestecă, în genere decît cei care sînt, mai mult sau mai puțin, chemați.—De aceea veți vedea rar un traducător în versuri, care să nu fie de meserie poet, pe cînd traduceri în proză sînt facute de ordinar—aproape în totdeauna—de oameni care n'au nici un alt comerț cu literatura. Dacă un Heine a fost tradus de St. Iosif sau O. Carp, este natural ca un romancier sau nuvelist să fie tradus de Sadoveanu sau Brătescu-Voinești, sau de alții mai mici, dar care să aibă oarecare talent artistic.

Cum că cu „oarecare“ talent artistic traducerea nu va fi ideală, asta e altă chestie: va fi însă cel puțin suportabilă...

G. I.